

Exam. Code : 214902

Subject Code : 5839

M.A. Music (Vocal) 2nd Semester

CRITICAL AND AESTHETIC STUDY OF INDIAN MUSIC

Paper-V

Time Allowed—3 Hours] [Maximum Marks—100

Note :— (1) 1st question will consist of 20 objective type questions, which will be compulsory to all carrying 1 mark each. The students are to attempt *five* questions in all.

(2) All questions carry equal marks.

1. Objective type questions :

(i) How many Tatva are there in Rasa ?

(A) 4 (B) 6

(C) 5 (D) 7

(ii) How many Satvik gun of Nayak are described ?

(A) 6 (B) 7

(C) 8 (D) 9

(iii) To which That does the Kalawati Rag belong ?

(A) Bilawal (B) Kalyan

(C) Khamaj (D) Marwa

- (iv) 'Jab deep jale ana' is composed in which Raag ?
(A) Yaman (B) Bhairavi
(C) Jai Jai Wanti (D) Kalawati
- (v) In which Granth do we find prioritized description of Ragas in 'Time-Theory' ?
(A) Natyashastra (B) Sangeet Ratnakar
(C) Sangeet Makrand (D) Sangeet Darpan
- (vi) Which Gharana is known for Thumri Gayaki ?
(A) Mewati (B) Agra
(C) Gwalior (D) Patiala
- (vii) According to Ancient authors which Swara is capable of producing Vibhats and Bhayanak Rasa ?
(A) Ga (B) Ni
(C) Dha (D) Pa
- (viii) 'RE-DHA Komal' and 'GA-NI Teevra' Swaras are the characteristics of _____.
(A) Chayalag Raga
(B) Parmela Parveshak Raga
(C) Shudha Raga
(D) Sandhi Prakash Raga
- (ix) Which is the Nayaka Bhed from below given ?
(A) Samanya (B) Anukool
(C) Dakshin (D) Anibhag

- (x) To which family did Smt. Heerabai Badodkar belong ?
(A) Kirana (B) Delhi
(C) Agra (D) Gwalior
- (xi) In accordance to Bharat Muni, how many types of rasa have been defined ?
(A) 7 (B) 8
(C) 9 (D) 10
- (xii) To which Rag does the Sangeet “SA DHA, DHA NI RE SA” belong ?
(A) Bhairavi (B) Bhairav
(C) Khamaj (D) Darbari
- (xiii) From the following, which Rag is Pramel Praveshak ?
(A) Bhairavi (B) Jai Jaivanti
(C) Darbari (D) Kaafi
- (xiv) In which category of time do RE DHA Komal Ragas fall ?
(A) 4—7 (B) 7—10
(C) 10—4 (D) 10—12
- (xv) Name the that having all Shudh Swaras :
(A) Bhairav (B) Todi
(C) Kalyan (D) Bilawal

(xvi) Which one is known as 'Adhvadarshak Swara' of the following ?

- (A) Sa (B) Pa
(C) Ma (D) Ni

(xvii) 'Koi Sagar Dil Ko Behlata Nahi' is composed in which Raag ?

- (A) Bhairavi (B) Kalavati
(C) Shivrangani (D) Todi

(xviii) Ragas are divided into how many sections as per the Time-Theory of Ragas in Hindustani Music, on the basis of 'Swaras' ?

- (A) 10 (B) 5
(C) 4 (D) 3

(xix) What is the Vaadi-Samwadi of Malkauns Rag ?

- (A) MA-SA (B) SA-MA
(C) GA-DHA (D) DHA-GA

(xx) Who is the founder of Gwalior Gharana ?

- (A) Tansen
(B) Nathan Peer Baksh
(C) Pt. Onkar Nath Thakur
(D) L.K. Pandit

20×1=20

2. Give detailed description of principles of Aesthetics in music. 20
3. What do you know by Nayak-Nayika Bhed ? Explain in detail. 20
4. Explain fully about the relevance of Raga-Ragini Chitran in strengthening the relationships of Ragas with emotions. 20
5. Give detailed description of Ragas and Rasa. 20
6. Explain the relationship of Raga with season and time. 20
7. Write about the use of the following Indian classical ragas in film music :
 - (i) Yaman
 - (ii) Todi
 - (iii) Bhairavi
 - (iv) Jai Jai Vanti. 20
8. Give critical and comparative study of basic training, singing style and presentation of the following Gharanas :
 - (i) Gwalior
 - (ii) Delhi
 - (iii) Kirana. 20

(Punjabi Version)

ਨੋਟ :— (1) ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 20 ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਹਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ 1 ਅੰਕ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ।

(2) ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

1. ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

(i) ਰਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਤੱਤਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

(ੳ) 4

(ਅ) 6

(ੲ) 5

(ਸ) 7

(ii) ਨਾਇਕ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਤਵਿਕ ਗੁਣ ਵਰਣਿਤ ਹਨ ?

(ੳ) 6

(ਅ) 7

(ੲ) 8

(ਸ) 9

(iii) ਕਲਾਵਤੀ ਰਾਗ ਕਿਸ ਥਾਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ?

(ੳ) ਬਿਲਾਵਲ

(ਅ) ਕਲਿਆਣ

(ੲ) ਖਮਜ

(ਸ) ਮਾਰਵਾ

(iv) 'ਜਬ ਦੀਪ ਜਲੇ ਆਨਾ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ?

(ੳ) ਯਮਨ

(ਅ) ਭੈਰਵੀ

(ੲ) ਜੈ ਜੈਵੰਤੀ

(ਸ) ਕਲਾਵਤੀ

- (v) ਸਮੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਵਰਣਨ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?
- (ੳ) ਨਾਟਿਯਾ ਸ਼ਾਸਤਰ (ਅ) ਸੰਗੀਤ ਰਤਨਾਕਰ
(ੲ) ਸੰਗੀਤ ਮਕਰੰਦ (ਸ) ਸੰਗੀਤ ਦਰਪਣ
- (vi) ਨੁਮਰੀ ਗਾਇਕੀ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਘਰਾਣਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
- (ੳ) ਮੇਵਾਤੀ (ਅ) ਆਗਰਾ
(ੲ) ਗਵਾਲਿਅਰ (ਸ) ਪਟਿਆਲਾ
- (vii) ਵਿਭਤੱਸ ਅਤੇ ਭਯਾਨਕ ਰਸ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹੜਾ ਸੂਰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ?
- (ੳ) ਗਾ (ਅ) ਨੀ
(ੲ) ਧਾ (ਸ) ਪਾ
- (viii) ਰੇ-ਧਾ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਗਾ-ਨੀ ਤੀਵਰਾ ਸੂਰ _____ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੈ।
- (ੳ) ਛਾਇਆਲਗ (ਅ) ਪ੍ਰਮੇਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਰਾਗ
(ੲ) ਸੁੱਧ ਰਾਗ (ਸ) ਸੰਧਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਗ
- (ix) ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਇਕ ਭੇਦ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?
- (ੳ) ਸਾਮਾਨਿਯਾ (ਅ) ਅਨੁਕੂਲ
(ੲ) ਦੱਖਣ (ਸ) ਅਨਿਭਾਗ
- (x) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹੀਰਾਬਾਈ ਬਦੋਡਕਰ ਕਿਹੜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ?
- (ੳ) ਕਿਰਾਨਾ (ਅ) ਦਿੱਲੀ
(ੲ) ਆਗਰਾ (ਸ) ਗਵਾਲਿਅਰ

(xi) ਭਰਤ ਮੁਨੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੰਨੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

(ੳ) 7

(ਅ) 8

(ੲ) 9

(ਸ) 10

(xii) ਸੰਗੀਤ ਸਾ, ਧਾ, ਧਾ, ਨੀ, ਰੇ ਸਾ ਕਿਸ ਰਾਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ?

(ੳ) ਭੈਰਵੀ

(ਅ) ਭੈਰਵ

(ੲ) ਖਮਜ

(ਸ) ਦਰਬਾਰੀ

(xiii) ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚੋਂ, ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਪ੍ਰਮੇਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਹੈ ?

(ੳ) ਭੈਰਵੀ

(ਅ) ਜੈ ਜੈਵੰਤੀ

(ੲ) ਦਰਬਾਰੀ

(ਸ) ਕਾਫ਼ੀ

(xiv) ਰੇ ਧਾ ਕੌਮਲ ਰਾਗ ਕਿਸ ਸਮਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?

(ੳ) 4—7

(ਅ) 7—10

(ੲ) 10—4

(ਸ) 10—12

(xv) ਸਾਰੇ ਸੁੱਧ ਸੂਰਾਂ ਵਾਲੇ ਥਾਟ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਭੈਰਵ

(ਅ) ਤੋੜੀ

(ੲ) ਕਲਿਆਣ

(ਸ) ਬਿਲਾਵਲ

(xvi) ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅੱਧਵਦਰਸ਼ਕ ਸੂਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(ੳ) ਸਾ (ਅ) ਪਾ

(ੲ) ਮਾ (ਸ) ਨੀ

(xvii) 'ਕੋਈ ਸਾਗਰ ਦਿਲ ਕੋ ਬਹਿਲਾਤਾ ਨਹੀ' ਕਿਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

(ੳ) ਭੈਰਵੀ (ਅ) ਕਲਾਵਤੀ

(ੲ) ਸ਼ਿਵਰਾਗਿਨੀ (ਸ) ਤੋੜੀ

(xviii) ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

(ੳ) 10 (ਅ) 5

(ੲ) 4 (ਸ) 3

(xix) ਮਾਲਕੋਂਸ ਰਾਗ ਦੇ ਵਾਦੀ ਸੰਵਾਦੀ ਕੀ ਹਨ ?

(ੳ) ਮਾ-ਸਾ (ਅ) ਸਾ-ਮਾ

(ੲ) ਗਾ-ਧਾ (ਸ) ਧਾ-ਗਾ

(xx) ਗਵਾਲਿਅਰ ਘਰਾਨੇ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਕੌਣ ਹਨ ?

(ੳ) ਤਾਨਸੇਨ (ਅ) ਨਾਥਨ ਪੀਰ ਬਖ਼ਸ਼

(ੲ) ਪੰ. ਓਂਕਾਰ ਨਾਥ ਠਾਕੁਰ (ਸ) ਐਲ. ਕੇ. ਪੰਡਿਤ

20×1=20

2. ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਸੁਹਜਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਦਿਉ। 20
3. ਨਾਇਕ-ਨਾਇਕਾ ਭੇਦ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 20
4. ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਗ-ਰਾਗਿਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 20
5. ਰਾਗ ਅਤੇ ਰਸ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਵਰਣ ਦਿਉ। 20
6. ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 20
7. ਫਿਲਮ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ :
 - (i) ਯਮਨ
 - (ii) ਤੋੜੀ
 - (iii) ਭੈਰਵੀ
 - (iv) ਜੈ ਜੈਵੰਤੀ। 20
8. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ :
 - (i) ਗਵਾਲਿਅਰ
 - (ii) ਦਿੱਲੀ
 - (iii) ਕਿਰਾਨਾ। 20

(Hindi Version)

नोट :— (1) पहले प्रश्न में 20 वस्तुनिष्ठ प्रश्न दिए गए हैं जो कि सभी के लिए अनिवार्य हैं। प्रत्येक प्रश्न का 1 अंक है। परीक्षार्थी कुल पाँच प्रश्न करें।

(2) सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

1. वस्तुनिष्ठ प्रश्न :

(i) रस में कितने तत्व होते हैं ?

(क) 4 (ख) 6

(ग) 5 (घ) 7

(ii) नायक के कितने सात्विक गुण वर्णित हैं ?

(क) 6 (ख) 7

(ग) 8 (घ) 9

(iii) कलावती राग किस थाट से संबंधित है ?

(क) बिलावल (ख) कल्याण

(ग) खमज (घ) मारवा

(iv) 'जब दीप जले आना' की रचना किस राग में हुई है ?

(क) यमन (ख) भैरवी

(ग) जयजयवंती (घ) कलावती

(v) समय सिद्धांत में रागों का प्राथमिक वर्णन हमें किस ग्रंथ में मिलता है ?

(क) नाट्यशास्त्रा (ख) संगीत रत्नाकर

(ग) संगीत मकरंद (घ) संगीत दर्पण

(vi) ठुमरी गायकी के लिए कौनसा घराना जाना जाता है ?

(क) मेवाती (ख) आगरा

(ग) ग्वालियर (घ) पटियाला

(vii) विभत्स और भयानक रस का उत्पादन करने में प्राचीन लेखकों द्वारा कौनसा स्वर सक्षम है ?

(क) गा (ख) नी

(ग) धा (घ) पा

(viii) रे-धा कोमल, तथा गा-नी तीव्र स्वर _____ की विशेषताएं हैं।

(क) छायालग (ख) प्रमेल प्रवेशक राग

(ग) शुद्ध राग (घ) संधि प्रकाश राग

(ix) नीचे दिए गए में से नायक भेद कौनसा है ?

(क) सामान्य (ख) अनुकूल

(ग) दक्षिण (घ) अनिभाग

(x) श्रीमती हीराबाई बढोडकर किस परिवार से संबंधित है ?

(क) किराना

(ख) दिल्ली

(ग) आगरा

(घ) ग्वालियर

(xi) भरत मुनि के अनुसार, कितने प्रकार के रस को परिभाषित किया गया है ?

(क) 7

(ख) 8

(ग) 9

(घ) 10

(xii) संगीत सा धा, धा नी रे सा किस राग से संबंधित है ?

(क) भैरवी

(ख) भैरव

(ग) खमज

(घ) दरबारी

(xiii) निम्नलिखित से, कौनसा राग प्रमेल प्रवेशक है ?

(क) भैरवी

(ख) जयजयवंती

(ग) दरबारी

(घ) काफी

(xiv) रे-धा कोमल राग किस समय की श्रेणी में आते है ?

(ग) 4—7

(ख) 7—10

(ग) 10—4

(घ) 10—12

(xv) सभी शुद्ध स्वरों वाले थाट का नाम लिखें।

(क) भैरव

(ख) तोड़ी

(ग) कल्याण

(घ) बिलावल

(xvi) निम्नलिखित में से कौनसा अध्वदर्शक स्वर के रूप में जाना जाता है ?

(क) सा

(ख) पा

(ग) मा

(घ) नी

(xvii) 'कोई सागर दिल को बहलाता नहीं' किस राग में रचित की गई है ?

(क) भैरवी

(ख) कलावती

(ग) शिवरागिनी

(घ) तोड़ी

(xviii) स्वरों के आधार पर हिंदुस्तानी संगीत में रागों के समय-सिद्धांत के अनुसार राग को कितने भागों में विभाजित किया गया है ?

(क) 10

(ख) 5

(ग) 4

(घ) 3

(xix) मालकौंस राग के वादी-संवादी क्या है ?

(क) मा-सा

(ख) सा-मा

(ग) गा-धा

(घ) धा-गा

(xx) ग्वालियर घराने के संस्थापक कौन हैं ?

(क) तानसेन

(ख) नाथन पीर बक्श

(ग) पं. ओंकार नाथ ठाकुर

(घ) एल. के. पंडित

20×1=20

2. संगीत में सौंदर्यशास्त्र के सिद्धांतों का विस्तृत विवरण दें।
20
3. नायक-नायिका भेद के बारे में आप क्या जानते हैं ? विस्तार से व्याख्या करें।
20
4. भावनाओं के साथ राग के संबंधों को मज़बूत करने के लिए राग-रागिनी की प्रसांगिकताओं के बारे में पूर्ण रूप से व्याख्या करो।
20
5. राग और रस का विस्तृत विवरण दें।
20
6. मौसम और समय के साथ राग के संबंधों की व्याख्या करें।
20
7. फिल्म संगीत में निम्नलिखित भारतीय शास्त्रीय रागों के उपयोग के बारे में लिखें :
- (i) यमन
(ii) तोड़ी
(iii) भैरवी
(iv) जयजयवंती।
20
8. निम्नलिखित घरानों के बुनियादी प्रशिक्षण, गायन शैलियों तथा प्रस्तुतीकरण का आलोचनात्मक तथा तुलनात्मक अध्ययन करें :
- (i) ग्वालियर
(ii) दिल्ली
(iii) किराना।
20